

Stevoort - Kanenveld: voorlopig rapport over een gestratificeerde Holocene site

Els MEIRSMAN, Bart VANMONTFORT, Philip VAN PEER, Etienne PAULISSEN,
Lucia KUIJPER, Petra VERLINDEN & Ine METALIDIS

Samenvatting

Naar aanleiding van waterbeheersingswerken in het stroomgebied van de Herk en Kleine Herk te Stevoort (Prov. Limburg), is het bedreigde deel van de site Stevoort - *Kanenveld* archeologisch onderzocht. De site bevindt zich op het onderste deel van een zachte helling die behoort tot het interfluvium tussen de Kleine Herk en Waanbeek. Er is voornamelijk lithisch materiaal uit het mesolithicum aangetroffen in en net onder de bouwvoor. Op de overgang zachte interfluviumhelling - dalbodem is archeologisch materiaal in verschillende stratigrafische posities aangetroffen.

Trefwoorden: Stevoort - *Kanenveld*, prov. Limburg (B), mesolithicum, interfluvium, alluviale vlakte, stratificatie.

Abstract

Due to water management works in the basin of the Herk and Kleine Herk at Stevoort (Prov. of Limburg), the threatened part of the site Stevoort - *Kanenveld* was investigated. The site is situated on the lower part of a smooth slope that belongs to the interfluvium between Kleine Herk and a tributary brook. The artifacts found in this part of the site can mainly be dated in the Mesolithic period. On the transition between the interfluvium to the alluvial plain, archaeological finds are located in several stratigraphic positions.

Keywords: Stevoort - *Kanenveld*, Prov. of Limburg (B), Mesolithic, interfluvium, alluvial plain, stratification.

1. Inleiding

In de jaren 1980 werd te Stevoort - *Kanenveld* op een interfluvium langs de vallei van de Herk en de Kleine Herk tijdens veldkartering een mesolithische site ontdekt door de heren Paul (†) en Johan Van Geel. Deze rijke vindplaats werd voornamelijk gekenmerkt door vroegmesolithische artefacten en een opvallend groot aantal artefacten in wommersomkwartsiet.

In het kader van waterbeheersingswerken, ter bescherming van de bebouwde kom van Stevoort, wordt een deel van de site bedreigd door de aanleg van een dijk, een stuw en een wachtbekken. In opdracht van de Vlaamse Milieumaatschappij onderzocht de *Eenheid Prehistorische Archeologie* van de K.U.Leuven in de periode maart tot en met juli 2009 het toekomstig dijktracé dat het interfluvium doorkruist (fig. 1).

Een eerste fase van het onderzoek, een prospectie door middel van boringen en proefputten, werd uitgevoerd in de herfst van 2008 (Meirsman *et al.*, in voorbereiding).

2. Methodiek

Omwille van de oppervlakte van het onderzoeksgebied (3110 m²) werd het onderverdeeld in vier onderzoekszones: twee opgravingszones 1 en 2, en twee evaluatiezones 3 en 4 (fig. 2).

Op het interfluvium, in zone 2 en het oostelijk deel van zone 1, werden handmatig twee opgravingsputten van 50 m² aangelegd (sector III en V) waarbij de artefacten werden ingezameld per kwart m² en per stratigrafische eenheid, desgevallend per arbitrair niveau van 10 cm. Alle sediment werd nat gezeefd op een zeef met een maaswijdte van 3 mm. De tussenliggende evaluatiezone (3) werd geprospecteerd door middel van megaboringen in een driehoeksgrid van 5 bij 6 meter. Het opgeboorde sediment werd eveneens gezeefd op een maaswijdte van 3 mm.

Het westelijke deel van opgravingszone 1 bevindt zich op de overgang tussen het interfluvium en de alluviale vlakte van de Kleine Herk. Hier werden in eerste instantie handmatig twee kleinere proefputten

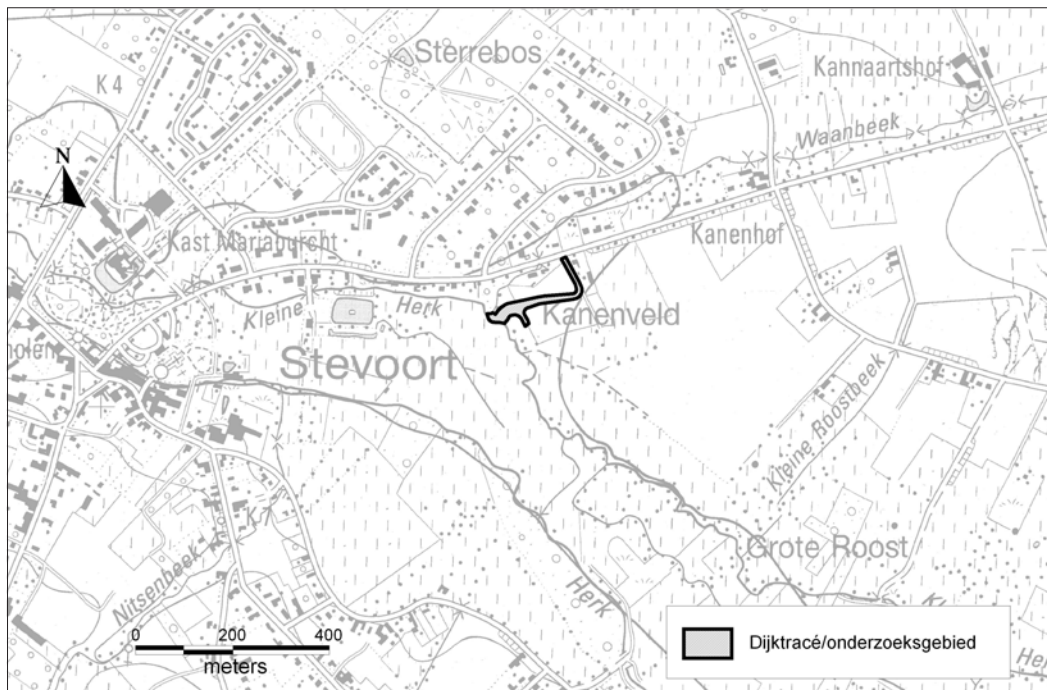

Fig. 1 — Stevoort - Kanenveld: inplanting van het onderzoeksgebied op de topografische kaart (digitale versie van de topografische kaart 1/10.000, zwart-wit, kaartblad 25/7, © NGI/AGIV).

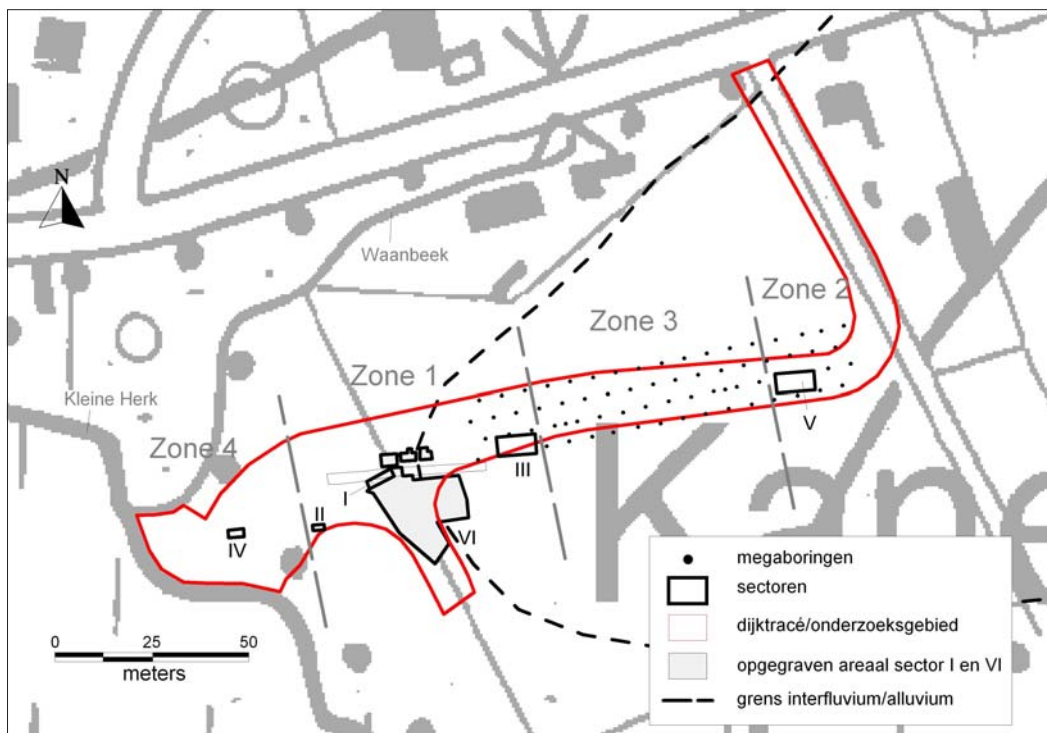

Fig. 2 — Stevoort - Kanenveld: overzicht van de onderzoekszones, de sectoren en gezette megaboringen ten opzichte van het onderzoeksgebied op de topografische kaart (digitale versie van de topografische kaart 1/10.000, zwart-wit, kaartblad 25/7, © NGI/AGIV).

aangelegd (sector I en II), aangevuld met een profielsleuf waarbij een laterale sectie doorheen de alluviale afzettingen bekomen werd. In tweede instantie werd in deze zone de bouwvoor machinaal verwijderd en het opgravingsvlak verder manueel opgegraven. Arte-facten die onder de bouwvoor zijn aangetroffen werden driedimensioneel ingemeten en 25 % van het oppervlak werd uitgezeefd op een maaswijdte van 3 mm.

In zone 4, tenslotte, werd een proefput (sector IV) gegraven met het oog op het bepalen van de bodemopbouw en het identificeren van eventuele begraven vondstniveaus.

3. De algemene stratigrafische opbouw

Bovenaan de helling, in het oosten van het opgravingsterrein (sector V), bestaat het substraat uit Tertiair zand met aan de top een grintniveau (diepte c.

1,5 m). De bovenliggende sedimenten bestaan uit voornamelijk gelaagde zanden met hier en daar enkele sporadische grintniveaus. In dit pakket zijn cryoturbate structuren aanwezig en we nemen aan dat de afzetting van deze zanden uit het Laat-Pleistoceen dateert. Deze zone is op de bodemkaart gekarteerd als een matig natte lemige zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont (Sdcz).

Op de helling van het interfluvium in de richting van de Kleine Herk (sector III) is eveneens een Tertiair zandig substraat aanwezig. Op een diepte van ca. 3,10 m bevindt zich een laag bestaande uit grof zand en schelpen dat de grens markeert met het Tertiaire klei substraat. De bovenliggende sedimenten zijn gelijkaardig samengesteld als in sector V, met gelaagde zanden onderbroken door met grint opgevulde geultjes en grintvloertjes. Onze eigen waarnemingen wijken hier af van de bodemkaart, waar deze zone gekarteerd wordt als een matig natte licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde

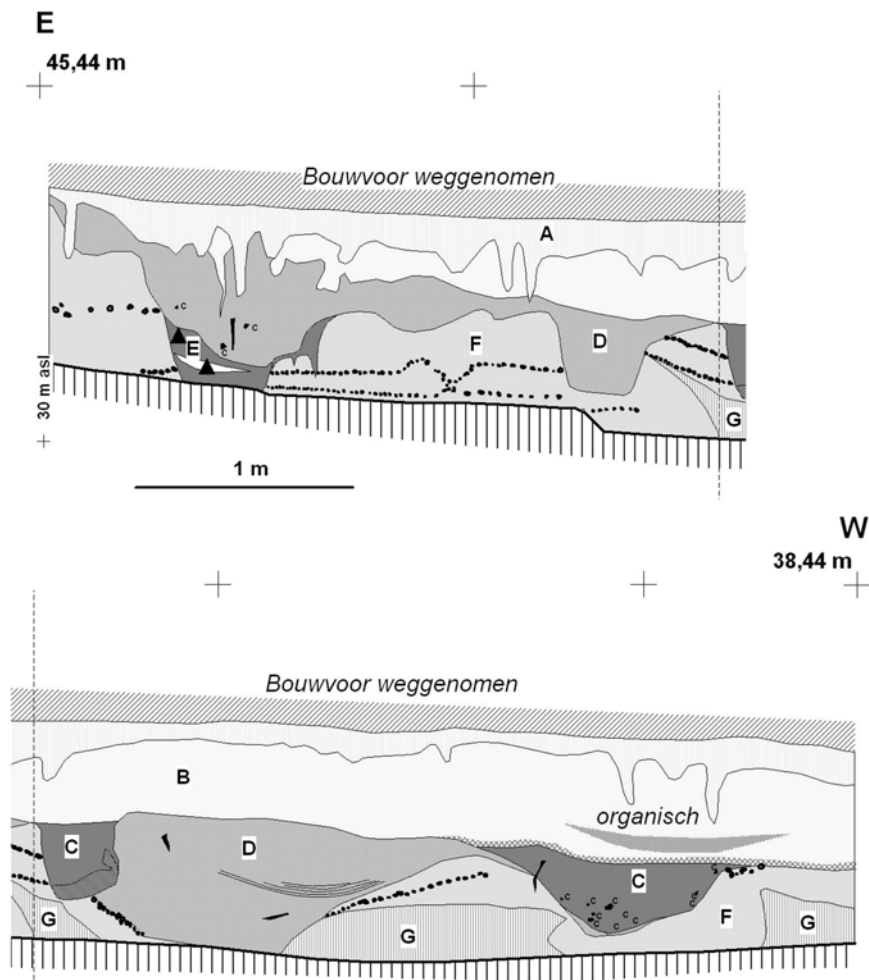

Fig. 3 — Stevoort - Kanenveld: gedeeltelijk zuid-profiel van de lange profielsleuf in opgravingszone 1. Voor de beschrijving van de stratigrafische eenheden, zie tekst; C = houtskoolfragmenten.

textuur B horizont (Pdcz). De aansluitende alluviale vlakte (sector IV) wordt gekenmerkt door sterk gleyige kleibodems zonder profielontwikkeling (Eepz). In deze zone bevindt het klei substraat zich op een diepte van amper 1,5 m onder de huidige oppervlakte.

De opbouw van de zone op de overgang interfluviumhelling - dalbodem (sector VI) is in detail bestudeerd in de lange profielsleuf. Hier wordt het Pleistoceen zand door verschillende generaties van geulen versneden (fig. 3). De oudste geul situeert zich in het oosten en is opgevuld met fluviatiele zanden (fig. 3:E). Hierin werden twee verse artefacten uit wommersomkwartsiet aangetroffen, vermoedelijk afkomstig van een locatie hoger op de helling. Mogelijk behoren deze verspoelde artefacten tot hetzelfde mesolithische ensemble als de in sector V opgegraven artefacten. De geulen zijn verder opgevuld met fijn, wit sediment met oxydatievlekken (fig. 3:D). Sporadisch komt wat houtskool voor aan de basis van deze opvulling.

De jongste geul bevindt zich in het westen. Deze heeft zich opnieuw ingesneden in de vulling van een oude geul (fig. 3:F) en is zelf opgevuld met grof grijs zand rijk aan houtskoolfragmenten (fig. 3:C). Aan de basis van deze geul werden enkele, niet-karakteristieke artefacten aangetroffen. De verschillende geulen zijn afgedekt met fluviatiel, thans zeer sterk gebioturbeerd zand. Deze afzetting boven de geulen vertoont verschillende fasen; de oudere sedimenten met bijhorende bioturbaties zijn grijs (fig. 3:B), de jongere bruin en humusrijk (fig. 3:A). Dieper in de dalbodem bevindt zich aan de basis van dit zandpakket een sterk organische afzetting. Het is in deze laag dat zowel lithisch materiaal als aardewerk werd aangetroffen. Ten zuiden van de profielsleuf, werden talrijke lithische artefacten verzameld in het bruine

gebioturbeerde zand (fig. 6). Uit deze sector werd houtskool uit de basis van de afdekkende zanden bovenop de jongste geulopvulling ter datering bemonsterd, met volgend resultaat:

Beta-261273:

- Gemeten ouderdom: 3380 ± 40 BP;

- $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$: -24,5 %;

- Conventionele ouderdom: 3390 ± 40 BP;

- 2σ callibratie: cal BC 1760 tot 1610.

Deze datering is een *terminus ante quem* voor de vulling van het geulsysteem, met inbegrip van de daarin aanwezige artefacten, en een *terminus post quem* voor de lithische industrie uit het bruin gebioturbeerde zand in de hierboven beschreven sequentie. Een cruciale vraag die nog door verder terreinwerk in sector VI moet uitgeklaard worden, is waar precies de overgang gesitueerd is tussen de 'oude' afzettingen en bewoningsresten gerelateerd aan de interfluviumhelling en de 'jonge' occupatierestanten in de alluviale afzettingen. Los van de dateringskwestie, is het duidelijk dat we hier in Stevoort - Kanenveld te maken hebben met minstens twee occupatiefasen in specifieke stratigrafische situaties.

4. De lithische ensembles

4.1. Het interfluvium

De beide opgravingsputten op het interfluvium leverden een grote hoeveelheid vondstmateriaal op. In totaal werden hier 2891 lithische artefacten opgegraven. Het aantal artefacten per kwart m² varieert tussen 1 en 23, zonder duidelijke concentraties (fig. 4).

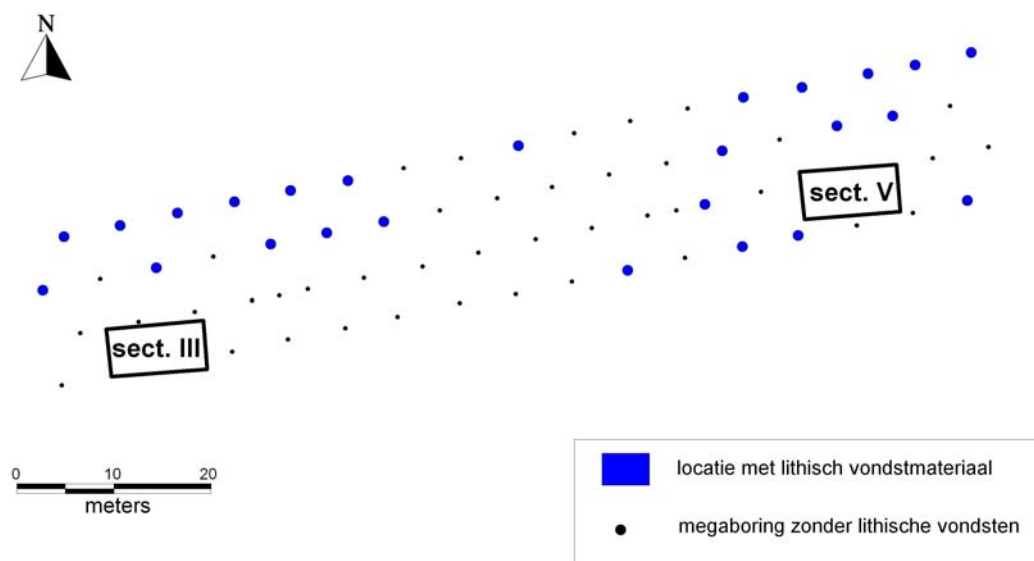

Fig. 4 — Stevoort - Kanenveld: de horizontale spreiding van het lithisch materiaal op het interfluvium.

In 25 van 66 megaboringen werden 1 tot 3 artefacten aangetroffen (fig. 4). Met name de centrale zone wordt gekenmerkt door heel wat boringen die geen materiaal opleverden, zodat de site op het interfluvium in twee zones kan worden onderverdeeld.

In sector III werden de meeste lithische artefacten in de bouwvoor aangetroffen. Onder de bouwvoor neemt de vondstdichtheid progressief af en bevinden de artefacten zich in een gebioturbeerd zand (fig. 5). We kunnen er dan ook vanuit gaan dat het oorspronkelijke occupatieoppervlak geïntegreerd werd in de huidige bouwvoor en dat de verticale spreiding van de vondsten, over een diepte van ca. 60 cm, in belangrijke mate te wijten is aan bioturbatie en andere bodemvormende processen. In sector V is een piek in het aantal vondsten waarneembaar in de 10 cm onder de bouwvoor. Daaronder neemt het aantal vondsten eveneens progressief af. Dit gegeven wijst erop dat in deze zone het oorspronkelijke oppervlak licht is verhoogd, wellicht door colluvium van hogerop het interfluvium.

Momenteel worden de vondsten verwerkt. Het is echter al duidelijk dat het meeste materiaal met een mesolithische occupatie in verband kan worden gebracht. Onder de vondsten bevinden zich immers enkele

geometrische microlieten, waaronder segmenten, driehoeken en trapezia, en een pijlschachtgladder. Deze vondsten wijzen erop dat de site zeer waarschijnlijk zowel in het vroeg-als in het laat-mesolithicum werd bezocht.

Het beste vergelijkingsmateriaal uit de onmiddellijke omgeving vormt de site die in de Demervallei is opgegraven te Donk (Vynckier & Vermeersch, 1985a, 1985b).

4.2. De overgangszone van het interfluvium naar de alluviale vlakte

In de overgangszone tussen hellings- en alluviale afzettingen (sector I en VI) werden 1604 lithische artefacten opgegraven. Zoals eerder gezegd, kunnen tenminste twee niveaus worden onderscheiden. Enkel het jongste niveau heeft een groot ensemble artefacten opgeleverd. We beperken de bespreking tot dit jongste niveau, dat op basis van de ^{14}C -datering tenminste gedeeltelijk te dateren is na het begin van de Bronstijd.

Veruit de meeste lithische vondsten zijn aangetroffen in het gebioturbeerde zand onder de bouwvoor. Een kleinere hoeveelheid is waarschijnlijk naar beneden

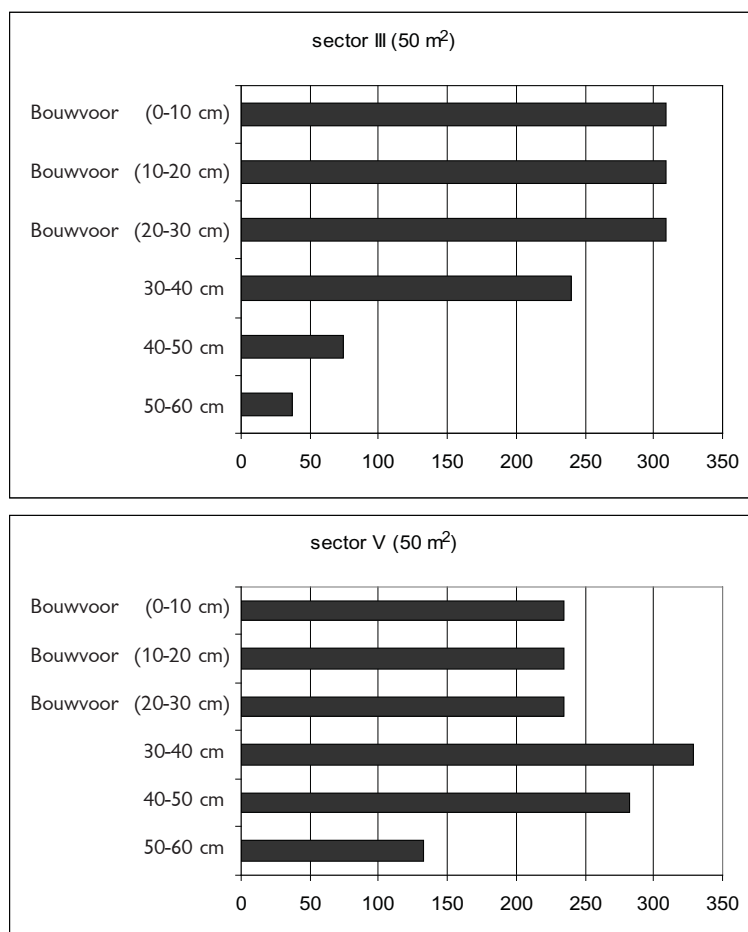

Fig. 5 – Stevoort - Kanenveld, sector III en V: verticale spreiding van het lithisch materiaal op het interfluvium weergegeven als aantallen per 10 cm. Voor de bouwvoor (0-30 cm) zijn gemiddelde waarden weergegeven.

verplaatst door bioturbatie en andere bodemvormende processen tot in de top van het onderliggende grijze zand. Het lithisch materiaal wordt gedomineerd door grote hoeveelheden wommersomkwartsiet, dat aanwezig is in de vorm van plaketten, (microkling)kernen en debitage materiaal. Naast lithisch materiaal is er aardewerk aangetroffen. Net onder de gebioturbeerde zandleem werden tevens enkele archeologische sporen zichtbaar. Op basis van de diepte en hun voorkomen kunnen we besluiten dat deze sporen vanop een hoger niveau zijn uitgegraven, en dat hun top is uitgewist door bioturbatie en ploegen. Het duidelijkste spoor behorende tot dit jongste niveau is een greppel van circa 60 cm breed en circa 25 cm diep (fig. 6). Daarnaast werden nog enkele vage sporen aangetroffen, waaronder een paalkuil. Deze sporen bevatten echter erg weinig archeologisch materiaal. De horizontale spreiding van alle lithische artefacten en aardewerk die individueel werden ingemeten in sectoren I en VI is weergegeven in figuur 6. Hier zijn een aantal vondstconcentraties te onderscheiden met debitage materiaal in wommersomkwartsiet.

5. Besluit

De mesolithische occupatie op de site Stevoort - Kanenveld is gelegen onderaan een interfluvium tussen de Kleine Herk en de Waanbeek. De overgangszone van het interfluvium naar de alluviale vlakte wordt gekenmerkt door een complex geulensysteem. In tenminste twee verschillende stratigrafische posities zijn er archeologische artefacten aangetroffen: in de vulling van de oudste geul en in de top van de stratigrafische sequentie. De ene ^{14}C -datering die op dit moment beschikbaar is, laat vermoeden dat deze laatste occupatie dateert van na het begin van de Bronstijd.

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar de Vlaamse Milieu-maatschappij en het Agentschap R-O Vlaanderen die het onderzoek mogelijk maakten. Tot slot zijn we het gehele veldwerkteam zeer dankbaar voor hun enthousiaste en waardevolle medewerking.

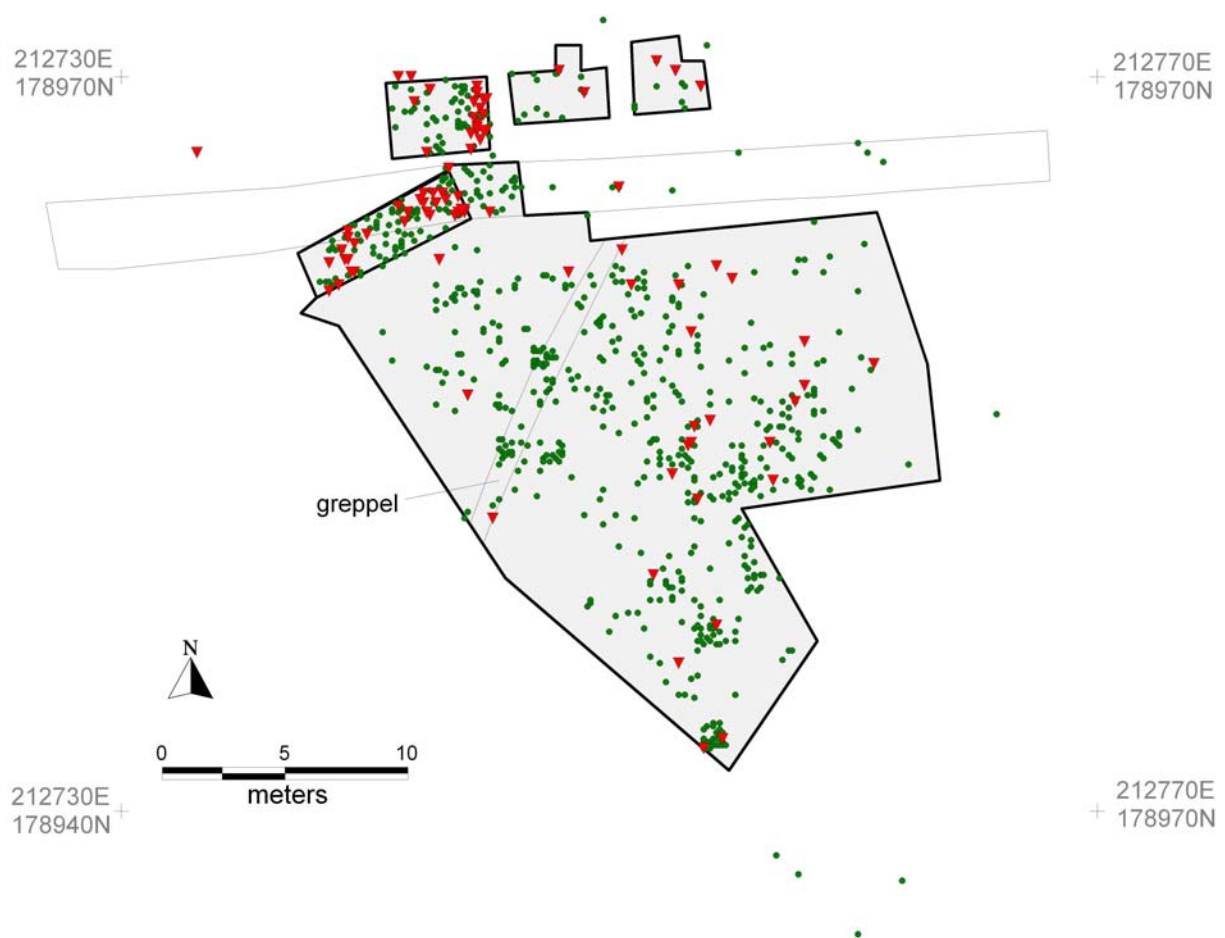

Fig. 6 – Stevoort - Kanenveld: horizontale spreiding van het aardewerk (driehoeken) en lithisch materiaal (stippen) in sectoren I en VI en de locatie van de greppel.

Bibliografie

MEIRSMAN E., KUIJPER L. & VANMONTFORT B., in voorbereiding. Archeologische opvolging bij infrastructuurwerken inzake waterbeheersing. Subopdracht wachtbekken Stevoort. *EPA Rapport 10*, Leuven.

VYNCKIER G. & VERMEERSCH P. M., 1985a. Opgraving van een Oud-Mesolithisch site te Donk. *Notae Prehistoricae*, 5: 43-51.

VYNCKIER G. & VERMEERSCH P.M., 1985b. Een mesolithisch site te Donk (Gem. Herk-de-Stad). *Archaeologica Belgica*, 1 (2): 13-16.

Els Meirsmans
Bart Vanmontfort
Philip Van Peer
Lucia Kuijper
Petra Verlinden
Ina Metalidis
Eenheid Prehistorische Archeologie
Katholieke Universiteit Leuven
Geo-Instituut
Celestijnenlaan 200 E – bus 2409
BE - 3001 Heverlee (België)
Els.Meirsmans@arts.kuleuven.be
Bart.Vanmontfort@ees.kuleuven.be
Philip.Vanpeer@ees.kuleuven.be
Lucia.Kuijper@arts.kuleuven.be
Verlinden.Petra@gmail.com
Ine.Metalidis@arts.kuleuven.be

Etienne Paulissen
Afdeling Fysische en Regionale Geografie
Katholieke Universiteit Leuven
Geo-Instituut
Celestijnenlaan 200 E – bus 2409
BE - 3001 Heverlee (België)
Etienne.Paulissen@ees.kuleuven.be